

Mijne eerste ervaringen te Poso. (1)

(Door ALB. C. KRUIJT).

Alvorens over te gaan tot hetgeen ik te Poso deed en ondervond, zij het mij vergund met een enkel woord te spreken over land en stammen.

De Heeren Riedel en van Hoëvell schreven daarover reeds, en noemden ook de verschillende stammen op, door welke deze streken bewoond worden. Wanneer de Alfoer spreekt van het land Poso, dan bedoelt hij daarmede het gedeelte, dat bewoond wordt door den stam Tolage, verreweg de grootste van de stammen, die dit land bewonen. Als zoodanig heeft het land Poso ten Noorden de zee (de Bocht van Tomini) tot grens, ten Westen de Koromposo (de rivier van Poso), ten Oosten het riviertje Malée en het gebergte, dat zich ten Zuiden daarvan uitstrekt en ten Zuiden het meer van Poso (Rano Poso) en het landschap Loewoe. De Heer van Hoëvell gaf deze grenzen op, en als zoodanig zijn zij door het Gouvernement erkend. De Poso- of Tolage-alsoer bewoont een lange, smalle strook.

De bergen zijn niet hoog, en dit trekt te meer onze aandacht, daar men ten Westen voortdurend het oog heeft op het Centraalgebergte van Celebes (volgens den Heer Riedel), dat trotsch zijn' breeden, langen rug hemelwaarts heft. Tot Tomasa zijn het niet meer dan heuvels, die van de kampong Saiwose uit gezien een fraai gezicht opleveren, terwijl de breede rivier van Poso zich daardoor heen slingerert in talloze bochten.

Het land is niet zeer waterrijk, want de stroompjes, die zich in de groote rivier ontlasten, zijn niet meer dan beekjes.

(1) Men spreekt uit Posso. *Red.*

Alleen de Korontomasa of rivier van Tomasa is een zijtak van eenig belang. Van daar dan ook dat de meeste kampongs in de nabijheid van de groote rivier of die van Tomasa gebouwd zijn. Aan deze rivier heeft het land zijn naam te danken.

Aan het strand liggen slechts twee kampongs (in de landstaal lipoe) namelijk Talisě aan de monding van de groote rivier, eigenlijk een nederzetting van Parigiërs, en Tongko, vijf uren roeiens van Talisě, dicht bij de rivier Malée, voor 't meerendeel ook door mohammedaansche Parigiërs bewoond. In de nabijheid van de plaats waar ik mij denk te vestigen vindt men verder drie Alfoersche kampongs, eveneens aan of dicht bij de groote rivier gelegen, te weten: Tawongani of Tabonga, zes honderd meter van het strand, Saiwose en Wojowatoe.

Er is geen eenhoofdige bestuur; iedere kampong heeft zijn eigen kabôsenja, (1) welke waardigheidsbekleeders tot het bespreken van een algemeen belang bijeengeroepen worden. Wel vindt men kabôsenja's, die zich door familiebetrekkingen grooteren invloed hebben verworven dan anderen, zooals b.v. de oude kabôsenja Papaï Danda van Tomasa (over wien later), die in minstens twaalf kampongs een' schoonzoon of een' neef als kabôsenja heeft.

Aan de Westzijde van de groote rivier wonen onderscheidene stammen, waarvan de voornaamsten: To Pebato, To Napo, Tokolawi en To Bada zijn. Deze stammen leven in bijna voortdurende schermutselingen met de Tolage. Vooral de To Napo munten daarin uit. Terwijl de Tolage hunne stapelplaats voor rotan, was, damar en varkens aan de monding der Poso-rivier vinden, brengen de stammen

(1) De naam kabôsenja beteekent 'de groote', en wordt niet alleen aan het regeerende hoofd, maar aan allen gegeven, die tot zijn huis behooren.

aan de West-zijde hunne boschproducten naar Mapane, eene handelsplaats twee uren roeiens westwaarts van Poso gelegen, waarover ik aan het eind meer zal zeggen.

Wat het klimaat betreft, zoo mag dit te Poso gematigd en gelijkmatig genoemd worden, al ligt het bijna op den 1sten graad bezuiden de linie. Men bedenke echter, dat ik er den regentijd doorbracht. De nachten zijn zelfs koel, zoodat een wollen deken onontbeerlijk is. 's Morgens 6 uur teekende de thermometer doorgaans 75°, enkele malen zelfs 73°. Op het midden van den dag rees hij gewoonlijk tot 83° of 85° en 86° in de schaduw. In den avond eindelijk bedroeg het 77° à 78°. Uit mijne aantekeningen blijkt, dat bij een' plotseling opkomenden regen in den namiddag de thermometer in een kwartiertijds van 85° tot 76° kan dalen.

De regentijd hier is waarlijk geen bagatel. Dag aan dag valt de regen bij stroomen neer, gewoonlijk van 's avonds 6 uur tot middernacht. Ééns is het mij slechts overkomen, dat er 's morgens regen viel, en wel tusschen 9 en 11 uur. Onweders komen ook vrij veel voor en dan zeer hevig. De regen heeft mij veel in mijne bewegingen belemmerd, daar de bergpaden dan bijkans niet te begaan zijn vanwege de glibberigheid. Daar ook door dien voortdurenden regen de rivier sterk gezwollen is, staat het lage land aan de oevers onder water en gaat er eene strooming, waartegen slechts zeer scherpe, inlandsche prauwen op kunnen roeien.

Wanneer ik over de kleeding der bewoners van Poso spreek, denk ik daarbij niet aan de eenigszins geciviliseerde Parigiërs aan het strand, die allerlei soorten van katoenen broeken, baadjes en sarongs dragen. De Alifoer, die geen slaaf of ondergeschikte is, draagt een korte, wit katoenen broek van Boegineesch model, tot zelfs in de plaatsen van de

bovenlanden, die ik bezocht. Zulk een kleedingstuk kost een kwartje, en dient ook als ruilmiddel bij het inkoopen van rijst of miloe. Een baadje draagt hij zelden of nooit, wel een sarong, die hij bij wijze van shawl om den eenen schouder slaat en daarin de ingrediënten voor het siri-kauwen en een en ander, dat hij inkoopt, met zich mededraagt. In den nacht trekt hij de sarong over de beenen en het bovenlijf, bij wijze van deken, en is hij aan het werk, zoo legt hij die af of bindt haar om de heupen vast.

De slaaf of ondergeschikte draagt nog de tijdako, die van foeja, soms ook van een lap katoen is gemaakt. Velen dragen daarbij nog een matje voor de partes posteriores gehangen. (1) Alle mannen dragen zonder uitzondering een' hoofddoek van foeja of katoen op het hoofd.

De vrije vrouw en de slavin zijn uiterlijk niet van elkaar te onderscheiden, of het moest zijn in houding en toon, die bij eerstgenoemden deftiger en beslist zijn. Beiden dragen een foeja-sarong en baadje, dat rug, armen en borst bedekt. Onder den veldarbeid legt men het baadje af en slaat de sarong tot boven de borsten om het lichaam. Draagt de vrouw rijst of miloe, dat steeds in eene groote langwerpige mand op den rug geschiedt, dan hangt zij het baadje voor de borst met de mouwen over de schouders. Zoowel vrije vrouwen als slavinnen dragen ook op gelijke wijze een' hoofddoek van foeja, die zij echter niet als de mannen over het hoofd slaan, maar na hem tot een breed lint te hebben opgevouwen, om het voorhoofd vastbinden, zoodat de schedel onbedekt blijft. Zoowel mannen als vrouwen dragen ringen van schelpen en karbouwenhoorn (enkelen ook van zilver) gemaakt om pols

(1) Dit gebruik is bij andere bergstammen, als de Tonapoe, enz. nog algemeen. De kabósenja's en vrijen hebben dan een stuk apenvel voor genoemde deelen; anderen kleine matjes.

en enkel. Oorversierselen komen weinig voor; wel merkte ik vrouwen op, die enorme gaten in de oorlellen hebben, welke gaten door stukjes hout worden opengehouden. Heeft men kralen weten machtig te worden, zoo vervaardigt men zich daarvan eene halsketting.

Gelijk ik reeds heb opgemerkt in 't geen ik mededeelde omtrent mijne reis van Gorontalo naar Poso, vertoonen de talen van de West- en Zuidzijde der bocht van Tomini zeer veel overeenkomst met elkaâr. Het spreekt van zelf, dat ik, op Poso zijnde, mij aanstonds met kracht toelegde op het aanleeren van de landstaal. Aangezien ik evenwel met vele Parigiërs, Saoesoeërs, Todjoërs en met enkele bewoners van de Togian-eilanden in aanraking kwam, had ik ook gelegenheid om inzicht in hunne talen te verkrijgen. De twee hoofddialecten zijn ongetwijfeld het Pososch en het Parigiisch, die wat vorming der verba betreft, bijna geheel met elkaâr overeenkomen.

Behalve de vele woorden, die in beide dialecten verschillend zijn, verschillen andere woorden slechts in eene enkele letter. Waar de Posoër bijv. een *j* gebruikt, bezigt de Parigiër een *l*, (waja, wala = omheining; mejoejoe, meloeloe = volgen; boejoe, boeloe = haar). Waar de Posoër een *k* laat hooren, bedient de Parigiër zich van een *g*, (madoengka, madoengga = omvallen; mangkonni, manggonni = eten; pangkaoe, panggaoe = toestel om het wecke gedeelte uit de kokosnoot te raspen). Voor *ntj* in het Pososch, vindt men meermalen een *s* in het Parigiisch, (molontjo, moloso = eene wijze waarop men den ziekte-duivel bant; mogantji, mogasi = tollen). In woorden als iroe en igoe = houten lepel om rijst te scheppen, zien wij, dat de *g* wel in de plaats van de *r* treedt, terwijl omzettingen als engo en ongé = neus, kalewa en kawali (Maleisch klewang), ook voorkomen.

Het dialect van de Togian-eilanden vertoont nu eens meer overeenkomst met het Pososch, dan weêr met het Parigisch, terwijl ik tot nu toe in het Todjosch slechts kleine verschilpunten met het Pososch heb opgemerkt. De inlander zegt ook algemeen dat Todjo en Poso ééne taal hebben. (1)

Aan het strand bedient men zich van een patois uit allerlei dialecten samengesteld; men weet zelf niet van welk dialect dit of dat woord is. Kent men dit, dan kan men overal aan de kustplaatsen terecht. Daar de Parigiërs zich het meest in de landen van de Bocht hebben verspreid, is het niet te verwonderen, dat van dit patois het Parigisch het hoofdelement is.

De Alfoer van Poso is nog heiden. Alleen de menschen die in de strandkampong wonen zijn mohammedanen. Zij hebben echter geen priester noch moskee. Alleen is er een onbeduidend man, die met „goeroe” wordt aangesproken, welke de gebeden opdreunt, als er een mohammedaan wordt begraven. Hun invloed op de bewoners van Tabonga en Saiwose schijnt nog zeer gering te zijn; alleen hebben dezen het vloeken overgenomen en „lah ilaha illalah” en „Mohamma e rasoel allah” liggen ook reeds in hun mond bestorven als uitdrukking van groote verwondering. Men kan duidelijk hooren, wanneer de lui daarmede pas beginnen; want dan komen de woorden er heel schuchter uit. Gedurende den tijd, die ik in Poso doorbracht, viel ook de poewasa of groote vasten. Dan kan men opmerken, wie de ware mohammedaan is; want

(1) Ofschoon het Pososch eenige punten van overeenkomst en samenhang met het Toeboeloe vertoont, zoo bleek het mij na grondiger kennismaking meer en meer, dat het zoowel wat woordvorming als wat woorden betreft veel meer overeenkomt met het Boegineesch. Blijkt dit waar te zijn, dan zouden de dialecten van de Bocht den overgang vormen tusschen de talen van Zuid-Celebes en die van Noord-Celebes.

bij de vasten behoort eenige zelfverloochening. In de eerste twee weken waren er in de strandkampong verscheidene, die zoolang de zon scheen, niets „den mond lieten ingaan” noch sirihipruim, noch cigaret, noch eenig eten of drinken, ja zelfs het overvloedige speeksel werd uitgespuwd; want „niets mag naar binnen gaan.” Daarna echter zondigde men wel eens, en vervolgens meer keeren, en de poewasamaand was nog niet voor $\frac{2}{3}$ om, of allen deden als ware er geen poewasa. En hoe was het daarmede gesteld in Tabonga en Saiwose? Men stoorde er zich in het geheel niet aan. Alleen Garoeda deed alsof hij de poewasa hield, doch op de volgende wijze. Op zekeren morgen kwam ik bij hem, en gaf hem als gewoonlijk een sigaar, waarvan hij zeer veel houdt. Hij stak hem evenwel niet op, maar deponeerde haar in zijn sarong, zich verontschuldigende door te zeggen, dat het poewasa was. Telkens evenwel kwam de sigaar te voorschijn en speelde hij er mee. Ik schoof hem de lucifers toe, zeggende: „komaan, Kabôsenja, steek maar op.” „Neen mijnheer, het is vasten.” „En denk je dan,” antwoordde ik, „dat ge God daarmee zoo'n groot genoeg doet, dat ge over dag niet rookt, noch sirihipinang kauwt, of niet eet? Ge verheugt Hem, wanneer ge van Hem houdt.” Hij stemde dit gaaf toe, en ik ben overtuigd, dat hij die sigaar nog vóór het vallen van den avond heeft opgerookt. De zaak was, dat er een mohammedaan bij zat.

Wanneer men na eenigen tijd gewoon is geraakt aan het duitenstelsel van Gorontalo (6 duiten = 5 cts.) moet men in dit opzicht te Poso opnieuw beginnen te leeren; want hier gelden 18 duiten voor vijf cts. Wanneer ik dus een rijksdaalder in duiten wisselde, kreeg ik eene hoeveelheid van 900 koperstukjes, die mijne beide broekzakken deden uitpuilen. Ofschoon ik de waarde der metalen niet

ken, zoo komt het mij toch voor, dat 900 van die koperstukjes de waarde van één rijksdaalder te boven gaan. Het zijn de zoogenaamde doï-manoe of haantjesduiten, maar zij zijn niet allen dezelfde. Ik gaf mij eenige malen de moeite de muntstukjes na te kijken, en vond er met de volgende opschriften; de haantjesduiten, die het meest voorkomen, dragen het opschrift: „tanah Melajoe” (in Arabische letters) met de jaartallen 1250, 1211 en 1247 (de beide laatste getallen in Arabische cijfers). Verder Negeri Solangoera 1251 (in Arabische letters en cijfers). „Island of Sultana” 1835 en „Island of Sumatra” 1804. Dan spreekt men nog van saewang of sakoepang = 10 duiten; satali = 30 duiten, sasokoe = 60 duiten en sareäl = 240 duiten. Een kwartje heet aan het strand satali-tali, een halve gulden sasokoe-soekoe, een gulden roepia, een rijksdaalder ringgi.

In de kampongs aan het strand gelegen zijn rijksdaalders zeer gewild; ook guldens, halve guldens en kwartjes neemt men aan. Dubbeltjes niet. Komt men daarentegen in de bovenlanden, zoo weet men daar alleen van „doi manoe” te spreken en treedt een stuk ongebleekt katoen (kajoe bëlatjoe genoemd) in de plaats van den rijksdaalder. Hoofddoeken, borstrokken, (op het oog zeer mooi, maar van zeer inferieure kwaliteit), zout, (1) gambir en garen gelden daar vooral als ruilmiddelen. Zoo kocht ik eens te Tomasa drie speenvarkentjes voor een' hoofddoek (waarde van één gulden) het stuk.

Aan plantaardig voedsel (rijst en djagong) geen gebrek.

(1) Vroeger wilde men niets van het uit Gorontalo ingevoerde zout weten, en men kocht slechts het uit zeewater eigenbereide. Sedert een jaar is dit echter gansch veranderd, en de talrijke zoutbereiders vinden geen koopers meer; men wil slechts het zout „waaraan niet die onaangename reuk” is. Vooral is dit een slag voor de inwoners van Saesoe, die veel werk maakten van de zoutbereiding en dat product in de andere plaatsen tegen rijst kwamen inruilen.

Moeielijker is het aan vleesch of visch te komen. Aan vischvangst in de zee doet men heel weinig; dat wat men vangt wordt tot eigen gebruik bestemd. Men vischt óf met een klein werpnet óf met een' langen, dunnen bamboe, aan welks einde drie ijzeren punten met weerhaken bevestigd zijn, met welk instrument men de visch „spietst.” Meer dan eens zag ik aan het strand inlanders uren achtereen tot aan de knieën in het water staan, voorzien van zulk een' bamboe; maar nooit heb ik gemerkt, dat men er een' enkelen visch meê ving, wel klapperdoppen, verrotte pisang, enz. Als iemand een hert geschoten heeft, kan men nog al wat vleesch inslaan.

Vlak aan de monding der rivier staan een drietal armzalige huisjes, die door Parigiërs bewoond worden. Vijf en tachtig stappen verder vindt men eene groote loods zonder omwanding, waarin de Chineesche handelaar alhier zijne rotan en was opzamelt, terwijl eene menigte varkenshokken getuigen, dat de man zijn ba-mi nog niet is vergeten en dit ook aan anderen gunt. Vlak naast de loods staat een huisje van bamboe vervaardigd, waarin de Chinees woont, en dat ik gedurende bijna maanden heb betrokken, gelijk straks zal blijken.

Wanneer men het pad langs het strand volgt, komt men aan den ingang van het dorp Talisë, doch eerst passeert men eene kleine bamboestellage, 't welk de „tampat seitan” is. Het toestelletje is doorgaans vierkant of bestaat ook wel uit drie kruiselings over elkâar geplante staken, met een blad daarop. Zoo er een zieke in de kampong is, legt de belanghebbende daarop een weinig sirih, rijst en de lever of het hart van eene kip. Dikwijls vindt men er een stuk wit doek aan gebonden, dat dienen moet als voorbehoedmiddel tegen ziekte. Aan den in- en uitgang van iedere kampong is zulk een tafeltje opgericht.

Talisë is een van de grootste kampongs, die ik te Poso heb gezien, maar het is nu niet meer, wat het was, toen ik aankwam. Vijf van de tien huizen zijn thans verlaten. Dadelijk bij het binnenkomen valt het oog op een groot, leelijk huis, dat nu bijkans vervallen is. Vroeger woonde daar de jongste zuster van den radja van Parigi, die thans met den radja van Todjo gehuwd is en te Tongko woont. Daarnaast heeft men het voormalige huis van den djoe-goegoe of rijksbestuurder van Parigi, die bij mijne komst alhier door den Assistent-Resident van Gorontalo gedwongen werd Poso te verlaten, en dien men uit mijn verslag nader zal leeren kennen. Toen hij Poso verliet volgden velen van zijne kawans (personen die bij den eenen of anderen groote behooren) hem, en van daar dat Talisë nu zoo weinig bevolkt is. Aan het einde van de kampong staat een groote Talisë-boom, (die een' breeden kring van schaduw om zich werpt, en waaraan zij haar' naam ontleend heeft).

Als we deze kampong uitkomen, moeten we nog een tweehonderd meter langs het strand wandelen, om een' weg te bereiken, die twee en een halven meter breed is en recht toe, recht aan naar de kampong Tawongani of Tabonga voert. Vroeger was hier slechts een kronkelend voetpad. Met de hulp van mijn' eigen jongen en eenen bediende van den Chinees, maakte ik er een' rechten weg van. We gaan eerst door eene strook boschland, beklimmen daarop een' kleinen heuvel, om daarna eenen effen weg te kunnen bewandelen. We zijn nog niet ver gegaan, of onze aandacht valt op een vrij groot, alleenstaand huis, (1) aan onze rechterhand. (De ornamenten (bangkoe)

(1) Dit is het eenige huis, dat ik gezien heb, 't welk een erf rijk is. Geen enkel Alfoersch huis heeft een erf, maar zij staan allen door elkaâr.

aan den nokbalk zeggen ons, dat hier een aanzienlijke woont.) Het erf is omringd door eene drie meter hooge palisadeering, die weder van scherpgeslepen naar buitenstekende bamboes is voorzien. De ingang is aan de rivierzijde. We moeten dus de helft van de palisadeering omloopen, en bij het binnengaan eenige hangende bamboes op zijde duwen. Hier woont Bengka, de kabôsenja van Oendâë, eene plaats ver voorbij Tomasa gelegen. Hij is reeds acht maanden afwezig en liet zijne vrouw, eene Parigische, achter onder bescherming van Paoera, zijn' zwager, een kalm, beleefd en vriendelijk man. Bengka is heengetrokken naar het land Loewoe en zou reeds zijn teruggekeerd, zoo in dien tusschentijd zijn vader niet was gestorven en hij niet koppen moest gaan snellen; want Bangka is een laoe makodjo (dapper man). Hij is een van de vier kabôsenja's, die het contract met het Gouvernement gesloten hebben. De drie anderen zijn: Garoeda, kabosenja van Tabonga en Saiwose, Oeli, kabosenja van Taliboi, en Boenga Sawa, kabosenja van

Links van den weg heeft men niets dan rimboe, eene plaats waar vele herten zich ophouden. Rechts kan men op eenige punten door het geboomte de groote rivier zien stroomen. (Toen ik van Poso vertrok, was een klein gedeelte van dezen weg ingestort; de sterke stroom waters had het land ondermijnd. Daar ook geboomte aan den kant in dien val is medegesleept, kan men nu op dit punt de rivier in al hare schoonheid bewonderen. Ik liet op die plek eene heining zetten, opdat de voorbijgangers bij avond niet in de diepte zouden vallen.

Van Bengka's huis nog een eindweegs voortgaande, komt men aan het erf, waarop spoedig, naar wij hopen, de Zendingswoning zal verrijzen. Met het school-erf er bij heeft het eene lengte van 75 Meter langs den weg. Ik

zette er met behulp van mijn' jongen eene heining omheen, terwijl het geboomte, dat er te voren op stond, is gerooid.

Nog wat verder voortgaande, maakt de weg een' bijna rechten hoek en daalt, tot wij aan een riviertje komen, de Lombogiani geheeten. Ik sloeg hierover een rustique bruggetje en maakte tegen de sterke helling daartegenover eene trap. Reeds van te voren heeft men de daken der huizen van de kampong Tawongani door het geboomte kunnen zien, en zoodra we de zoo juist besprokene trap hebben beklommen, staan wij aan het begin van het dorp. Het is mij tot nogtoe niet mogelijk geweest daar een' weg aan te leggen, daar het mij aan krachten ontbrak. De grond daar toch is geheel van klei, zoodat het bij regen één groote modderboel is, (vooral onder de huizen is het een niet te beschrijven vuilnishoop, een eldorado voor de varkens, de levende getuigen, die ons al knorrende en wroetende zeggen, dat we ons in eene Alfoersche kampong bevinden). Men zou dus vooraf den grond met steenen vast moeten maken.

Onmiddellijk links van het vuile voetpad ziet men een eigenaardig, nieuw huisje, dat een Meter boven den grond staat en een open voorgallerijtje, twee kamertjes en een keukentje daarachter heeft, alles in miniatuur vergeleken bij de huizen te Gorontalo en andere groote plaatsen. Dit is het huisje, dat ik mij voor zestien rijksdaalders liet bouwen. Ik denk thans nog met weemoedig genoegen aan dat plekje terug, dat ik bij mijn volgend bezoek weêr zal betrekken; dak en wanden zijn van kaloe en het is daardoor tochtig.

Iets achter mijne woning staat het geraamte van een vrij groot gebouw, groot namelijk, voor een Inlandsch. Het is 't kortelings ingewijde huis van de kabôsenja Garoeda. Door de drukke werkzaamheden in de tuinen moest de

bouw een' tijdlang gestaakt worden. Het was inderdaad wel noodig, dat deze waardigheidbekleeder een nieuw huis kreeg; want zie, ginds aan het einde van de kampong staat zijne vorige woning, een lang, smal huis, dat er zeer vervallen en armoedig uitziet. Van binnen alles even vuil en beroekt, terwijl men moet zorgen, niet van den gebroken trap te vallen.

En thans ga ik over tot het verhaal van mijne persoonlijke ervaringen, en verplaats u daartoe op Donderdag den 18^{den} Februari.

Nauwelijks waren wij (de Heer Jellesma en ik) met de sloep op 't strand gekomen, of daar kwam de kabôsenja Garoeda met zijn gevolg aan. Mijne beide stoelen en één van den Chinees verschaften ons zitplaatsen. Daar werd mijne zaak nog eens uitgelegd, en de Heer Jellesma voegde er uitdrukkelijk bij: „alle hulp, die ge dezen heer bewijst, bewijst gij mij.” Nu is daar een Boeginees, Rasai genaamd. Deze Rasai spreekt Maleisch, Boegineesch en Pososch. Vroeger diende hij als loods op de schepen. Ook dezen vroeg de Heer Jellesma mij te willen helpen. De man vatte zijne taak van beschermer zeer nauwgezet op. Hij bleef bijna den geheelen dag dicht bij mij en diende mij als tolk, waar ik met mijn Pososch er niet uit kon komen of (wat doorgaans het geval was), wanneer ik de antwoorden van de menschen niet verstond. In den loop van dien eersten dag kwam hij bij mij met een' kleinen jongen van zes jaar. Hij vroeg, of deze reeds op school kon komen? Daar het ventje bijzonder klein was voor zijne jaren, zei ik, dat hij maar een jaartje geduld moest hebben, „en dit komt mooi uit”, voegde ik er bij, „want het zal nog wel een jaar duren, eer ik eene school kan openen.” „O Mijnheer” antwoordde de man „het is verbazend zoo dom als de

menschen hier zijn, er is niemand die lezen of schrijven kan!"

Nog dienzelfden dag zeide ik tot hem, dat ik den volgenden morgen Garoeda wilde gaan opzoeken in zijn' tuin; want in dien tijd was men juist bezig aan het ontginnen der tuinen, zoodat de kampongs als uitgestorven waren. "Dan zal ik u vergezellen" antwoordde hij dadelijk hierop; "want de toewan besar (assistent-resident) heeft gezegd dat ik voor u zorgen moet."

Maar ik keer nog even terug tot het begin van dien dag.

Toen de conferentie met Garoeda aan het strand was afgelopen, ging de Heer Jellesma naar boord terug, en liet mij alleen achter onder een honderdtal Posoërs, die aan het strand vergaderd waren. Ik smoorde onmiddellijk sombere gevoelens, die zich van mij meester maakten, door met mijn woordenboekje in de hand een gesprek met Garoeda aan te knopen. Reeds lang had ik gedacht, hoe te beginnen, en vond nu een' gereeden aanvang om namelijk, de luidjes in de tuinen te gaan opzoeken. Ik zeide dit dus tot den kabôsenja; deze vond 't uitnemend. De menschen hadden er veel schik in, dat ik met mijn Pososch zoo rondhaspelde. Ik oogde de boot na zoolang ik kon, en zond nog eens in de gedachte met haar mijne groeten over aan mijne vrouw.

Een Chineesch handelaar te Poso woonachtig, stond mij welwillend zijn huisje af, terwijl hij voor zich zelf een plaatsje inrichtte in zijne rotanloods. Wel is waar was dat huisje geheel van bamboe met wanden, die aan de nieuwsgierige menigte volle vrijheid toelieten om mij gedurende mijn middagslaapje (1) te begluren; maar in

(1) Om 4 uur ongeveer werd ik uit mijne rust gewekt door het geluid van Inlandsche muziekinstrumenten, vlak in mijne nabijheid; buiten komende zag ik een zelfde tooneel als ik reeds mededeelde in mijne beschrijving van de reis door de Bocht: eene danspartij van

de gegeven omstandigheden scheen het mij een paleisje toe, daar ik gansch iets anders had verwacht. Wel kwam de gedachte in mij op, dit huisje voor goed van den Chinees te huren, maar spoedig stapte ik van dit denkbeeld af om twee redenen: namelijk, dat ik daardoor den man van zijne woning beroofde en niet onder de Alfoeren zou wonen; want uit het voorgaande is reeds gebleken, dat aan het strand eene Islamsche kampong ligt. Ik maakte dus aanstonds aanstalten om aan zulk een eigen huisje in de kampong Tabonga te komen; maar aangezien er geen sprake was van eene dergelijke woning te koopen of te huren, was ik genoodzaakt er eene te laten bouwen. Om dit gedaan te krijgen, wendde ik mij het eerst tot den kabôsenja, daar deze alle lieden onder zijn bestuur heeft en mij dus ook het vlugst zou kunnen helpen. Bovendien hoopte ik, dat dit voor hem een blijk van vertrouwen zou zijn en ik hierdoor meer met hem in aanraking zou komen. Ik bezocht hem dus verscheidene malen tot dit doel; of hij niet wilde of werkelijk niet kon, hoe het zij, hij verontschuldigde zich steeds met allerlei uitvluchten. Eindelijk vond ik zekeren Boerahima, een' inwoner van Togian), die bereid was voor den prijs van zestien rijksdaalders eene kleine woning voor mij te bouwen. Ik heb evenwel nog twee en een halve maand geduld moeten oefenen.

Ik kwam waarlijk in een' niet aangenamen tijd, daar de lieden, zooals ik reeds heb opgemerkt, in hunne tuinen

vrouwen, begeleid door eene erbarmelijke muziek, bestaande uit een trom, een gong en een koperen bord. Rasai onderrichtte mij toen, dat de broër van den radja van Parigi, die zich in het Parigische dorp ophield, deze dansmeiden te mijner eere had gezonden. Dit is eene soort van broodwinning voor den eigenaar; want het geld, dat die vrouwen met haar dansen ophalen, is voor den eigenaar dier slavinnen. Ik betaalde dus wat ik voor die eer schuldig was; maar deed tevens den broër van Parigi's radja weten, dat ik voortaan van zulk soort erbewijzen verschoond wenschte te blijven.

bezig waren en zij dus ook in hunne tuinhuisjes vertoefden. Wel bezocht ik meermalen de kampongs; maar ik moest dit weldra opgeven, aangezien dit niet het minste nut in had.

In den beginne zocht ik dus naar werk, en weldra vond ik, wat ik zocht. Het was hoog noodig, dat het pad van het strand naar de kampong Tabonga tot eenen weg werd gemaakt.

Daar de Parigiërs, die aan het strand wonen, geene tuinen aanleggen, verblijven zij voortdurend in hunne huizen. Ik wendde mij dus tot eenigen van hen, met wie ik reeds vriendschap had gesloten, om hulp. Een viertal was daartoe bereid, en aan deze gelukkige omstandigheid was het te danken, dat ik in twee dagen een eenvoudig bruggetje over een riviertje en een' trap tegen eene steile helling op, kon aanleggen. Na deze twee dagen echter, moest ik die hulp weer ontberen en den weg aanleggen met mijn' eigen jongen en een' bediende van den Chinees. Zodoende had ik eene maand noodig eer het werk voltooid was; maar genoot daarna ook de voldoening niet als voorheen door onkruid en boomtakken geplaagd te worden.

Hoeveel moeite ik er ook toe deed, ik kon hun niet aan 't verstand brengen, dat die weg tot aller nut was, en dat het dus billijk was, als zij mij daaraan hielpen.

Wel kwamen er nu en dan eenigen bij mij, die hunne hulp aanboden, maar — tegen betaling van een hoofd-doek daags!

Alleen als ik iemand van de eene of andere ziekte of wond had afgeholpen, kwam de herstelde mij één' dag helpen uit dankbaarheid.

Het doel, dat ik met dien weg op 't oog had was driedelig: 1°. wanneer de houtwerken voor het huis aankomen, kunnen die gemakkelijk naar boven vervoerd en gebracht worden naar de plek, waar onze woning, zij het

spoedig staan zal; 2°. is het voor de jeugd minder bezwaarlijk ter school te komen, en eindelijk geef ik door dien weg een voorbeeld aan de Posoërs, hoe zij nu de andere wegen kunnen maken.

Ook bood het wegwerken ruimschoots gelegenheid aan om gesprekken met de voorbijgangers aan te knopen. De Posoërs lieten dan ook niet na hunne ingenomenheid met den weg te betuigen. Eens dat Garoeda daar voorbij kwam, maakte hij allerlei complimentjes, en drukte zijne bewondering uit door te zeggen, dat er wel een rijtuig langs kon gaan, maar de goede man heeft nooit eên rijtuig gezien. Wellicht ving hij dit gezegde van den Chinees op.

Eenige losse aantekeningen met betrekking tot mijnen omgang met het volk, volgen hier. Mogen zij eenigszins onsamenhangend zijn neêrgeschreven, een geheel daarvan te maken, is bijna niet mogelijk.

Als ik in den beginne de kampong bezocht, liepen de kinderen, die aan het spelen waren, weg; maar dan riep ik hun in 't Pososch toe: „Wees niet bang, kom eens hier!” Bij voorbaat had ik mijn zak gevuld met blikken doosjes waarin spiegeltjes; die hield ik hun voor, en weg was alle vrees. Daarop zei ik: „Bekijk je gezicht maar eens.”

„Ik vertelde als ik een school had, zij maar allen moesten komen om vele schoone zaken te leeren. Eén vroeg mij of grooteren ook konden leeren? „Wel ja;” antwoordde ik, „als ik 's morgens de kinderen onderwezen heb, zal ik 's middags en 's avonds de ouderen leeren.”

„Meer dan eens kwamen de lui bij mij aan huis. Eens kwam er een, die mij vertelde, dat hij Boegineesch kon lezen. Ik haalde daarop mijn Nieuw testament in die taal, waarvan hij het titelblad las. Daarop vroeg hij, of dit het boek was en of Allah-taäla de wereld geschapen had, 't geen mij aanleiding gaf, hem het scheppingsverhaal

te vertellen. Toen ik zag, dat er aandacht was onder de hoorders, vertelde ik verder van de aartsvaders, dat de menschen hoe langer hoe slechter en ongelukkiger werden, en dat God medelijden met de menschen had en daarom Jezus zond. Ik bracht weêr de school te berde, waar de kinderen al die schoone zaken zouden kunnen leeren. De man, die het Boegineesch gelezen had, was bezig zijnen dolk met een citroentje schoon te maken, en riep eensklaps uit: „ik wilde dat ik mijn' kleinen jongen lang kon maken, dan kon hij naar school gaan.”

Als ik bedenk wat ik zoo gedaan heb en nog eens over mijne ontmoetingen nadenk, dan komt meermalen de gedachte in mij op, dat ik nu en dan eene gelegenheid liet voorbijgaan om ongezocht een woordje over God te kunnen zeggen. Maar ik gevoelde dat het in den aanvang ongezocht moest zijn. Begrepen zij direct, dat ik hun een' nieuwen godsdienst kwam brengen, wellicht zouden zij zich dan van mij afwenden. De naam Toehan Allah kennen velen reeds, voor zoo ver zij mohammedanen zijn. De Alifoeren noemen hun' hoogsten God „Poewe Lamoa” en ik denk mij vooreerst aan dien naam te houden.

Ook met de lieden van andere stammen kwam ik in aanraking, want dikwijls komen zij te Poso handel drijven. Meermalen ontmoette ik daar Tonapo, den gevreesden stam, berucht om zijn koppensnellen. Wel mocht de heer van Hoëvell schrijven, dat de Tolago-Alfoeren juist om hunne vredelievendheid het doel worden voor koppensnellers-partijen van de andere stammen. De Tonapo dragen nog de tijdako. Sommigen hunner hadden een soort van bandelier om het middel, waaraan een haarlok hing te wapperen, ten teeken, dat men een' kop had gesneld. Als zij één of meer koppen hebben gesneld, laten zij de haren van den knevel aan den linker mondhoek staan, als een bewijs

van hunne dapperheid. Een stuk apenvel (de slaven gebruiken een eenvoudig matje) voor de partes posteriores gehangen, voltooid hunne kleeding.

Men kan eenen troep Tonapo-Alfoeren reeds op eenen afstand hooren aankomen door het geklingel van belletjes, dat veroorzaakt wordt door koperen klokjes, die van achteren tegen de beenen slingeren; anderen hebben bamboekokertjes met steentjes daarin, welke kokertjes bij het loopen een eigenaardig klinkend geluid teweeg brengen. Ik maakte een praatje met hen, en kwam toen te weten, dat die belletjes en kokertjes dienen om hunne tegenwoordigheid aan elkander te kennen te geven, wanneer zij een bosch doortrekken.

Eens had ik met eenen grooten troep van hen een gesprek over het koppensnellen. Ik zeide, dat dit eene slechte zaak was, dat God dit niet wil hebben, enz. „Ik zal jelui het bewijs geven” vervolgde ik: „zoudt ge het prettig vinden, wanneer ge zelf gesneld werd?” Algemeen gelach en geroep van: „neen, neen.” „Welnu” hernam ik, „als een van jelui gesneld wordt, zeggen de overigen: „die man, die onzen makker gesneld heeft, is slecht. Zoo zegt God ook, dat die man slecht is, die zonder reden een van zijne schepselen doodt.”

De goeroe, het hoofd van den mohammedaanschen godsdienst te Poso scheen mij wel te mogen lijden. Eens bracht hij mij tweehonderd djagongs. Ik bedankte hem daarvoor, maar voegde er bij, dat hij dit voortaan niet meer doen moest. Ik zou ze gaarne van hem koopen. „Och mijnheer”, zei de man, „dat is een geschenk van het hart; als dat niet één met u was, zou ik het niet doen.” Bij die gelegenheid vertelde hij mij ook, dat een kind, 't welk ik nog geneesmiddelen had gegeven, was gestorven. Hieruit ontspon zich tusschen ons een gesprek over God. „Wanneer Allah laäla wil, dat iemand sterft, geeft de

obat niets. Wanneer iemand mij wil snellen en het is mijn tijd nog niet, dan kan hij mij ook niet snellen." Ik gaf hem natuurlijk hierop christelijk replek.

Dat ik den Zondag vierde en op die dagen niet werkte, trok weldra de aandacht, zoodat men mij meer dan eens kwam vragen, waarom ik niet werkte.

Het duurde ook niet lang, of ik kreeg bezoeken van kinderen, zoowel toen ik aan het strand als boven woonde. Daar ik hen nog al eens kralen en spiegeltjes gaf, was er eene manie van vragen over hen gekomen. Ze vroegen de ongerijmdste dingen, enkel uit zucht tot vragen. Het was niet altijd even gemakkelijk hen bezig te houden. Nu eens leerde ik hen eenvoudige kunstjes aan een' vligenden rekstok, dan weer verzamelde ik ze om mij heen door proppenschietters voor hen te maken. Dan was alle schuchterheid vergeten en het kleine volkje stond vertrouwelijk om mij heen geschaard. Op een' anderen tijd was het weer een tros pisang, die de jeugd naar mijn huisje deed toeloopen.

De lieden, die van boven kwamen, en dus zelden of nooit een' blanke hadden gezien, waren altijd in den beginne verwonderd over mijne kleur. Zoo vroeg een kabôsenja van boven mij, of hij «mijne hand van binnen» mocht zien en uitte daarop zijne verbazing, dat de hand daar ook wit was. Hij ging voorts naast mij staan, om het verschil in lengte te zien en lachte hartelijk, toen ik mijnen arm op zijn hoofd legde.

Het is te Poso een eigenaardig volkje. Eens kwam eene vrouw mij zes eieren brengen. Ik dacht, dat zij mij hare waar te koop aanbood en wilde betalen, maar neen. Ze zei: «ik geef ze mijnheer present.» Ik bedankte haar, doch een oogenblik later vroeg ze mij om petroleum. Dit overkwam mij telkens. Als men mij iets bracht «uit het hart» d. w. z. als geschenk, dan volgde daarop doorgaans

een verzoek om zeep, tabak of petroleum. Zoo herinner ik mij iets dergelijks van een' ouden man, die mij eerst een handvol onrookbare, inlandsche tabak aanbood en dit als aanloopje gebruikte om mij mijne verbandschaar te kunnen afvragen.

Een eigenaardig gevoel maakte zich van mij meester, toen ik met de taal zóóver gevorderd was, dat ik gesprekken, die buiten mij om gevoerd werden, eenigszins kon begrijpen. Zoo hoorde ik eens iemand aan een ander vragen: „zal de Belanda uit den Koran onderwijzen?“ „Neen“, was het antwoord, „uit een heel ander boek. Belanda leest er 's morgens uit.“

De tuinen van de kampong Saiwose bezocht ik ook eenige malen. Deze liggen een eind van de kampong verwijderd tegen de berghellingen. Wanneer men van de hoogte af daarop nederziet, treft men rechts de rivier, die zich door de kleine heuvels heenslingert, recht voor zich een diep dal en heel in de verte den berg waarop Tomâsa ligt; links tegen de hellingen der heuvels de tuinen met hunne huisjes. Dit levert werkelijk een schoonen aanblik op.

Naar welk tuinhuis nu het eerst? Ik koos het grootste en fraaiste uit, en richtte daarheen mijne schreden. Het bleek het tuinhuis van Garoeda's zuster te zijn. Ik vroeg boven te mogen komen en besteeg den trap. Ik vond er drie vrouwen, een' man en eenige kinderen. Eene der vrouwen, ik meen de dochter van Garoeda's zuster, was ziek. „Pijn in het hoofd, mijnheer.“ Ik beloofde den volgenden morgen terug te zullen komen om geneesmiddelen te brengen en hield woord.

Het heeft lang geduurd eer de vrouwen aan mij gewend waren. Bang zijn ze niet meer, maar met mij praten, durven slechts enkelen. Een' zeer aangename indruk maakte op mij de vrouw van Garoeda; toen ik daar mijn

laatste bezoek bracht, gaf ze mij een eigengewerkt matje om op te zetten, met verzoek dit aan mijne vrouw te geven. Ik heb de lieden in de tuinen (1) niet zoo dikwijls kunnen opzoeken, als ik eerst van plan geweest was. De enorme regens, die gedurende den tijd van mijn verblijf aldaar gevallen zijn en de pijnlijke voeten, waarmede ik gesukkeld heb, waren daarvan de oorzaak.

Eens kwam er een man bij mij, van wien ik eerst meende, dat hij tot een Parigisch gezelschap behoorde. Ik zeide tot hem: „Zoo vriend, gaat ge naar uw land terug?“ „Ja mijnheer, maar nu nog niet, ik moet eerst vriendschap met u sluiten,“ luide zijn antwoord. Ik praatte dus nog wat met mijn' nieuwen vriend door en bij het weggaan was het: „Als mijnheer nu nog drie spijkers voor mijne prauw had, was zij klaar.“

Mag ik het als een teeken van leergierigheid aanmerken, dat de Posoër van al wat hij ziet tekst en uitleg vraagt? Het moeielijkste geval was zeker wel, toen ik de uitlegging van mijn' thermometer moest geven.

Een aardig geval had ik met mijn lakstempel. Een man zat bij mij te keuvelen, en na eerst mijn zakmes van alle kanten bekeken en bewonderd, ja zelfs met eene der kleine mesjes zijne nagels gekort te hebben, viel zijn oog op mijn' stempel. „Wat is dat mijnheer?“ Ik wist zijne weet- of nieuwsgierigheid niet beter te bevredigen, dan door een afdruk er mede te maken, en voegde er nog bij: „Als ik nu aan een' vriend in Holland eenen brief zend en deze ziet de letters Alb. C. Kruijt, dan weet die vriend dadelijk

(1) Het ongelukkige van die bezoeken in de tuinen is, dat men nooit weet waar de menschen zijn; dikwijls staan de tuinhuisjes geheel ledig en het is mij meermalen gebeurd, dat ik, na een' flinken tocht naar en door de tuinen, niet dan eenige kinderen zag, die dan nog wel eens verschrikt het hazenpad kozen.

dat ik dien brief schreef. „Mijnheer, mag ik dat dan hebben?“ (hierbij wees hij op het stukje papier met mijne letters), „als er dan eene boot hier komt, kan ik aan de orang belanda laten zien, dat ik uw vriend ben.“

Bij de bezoeken, die ik aan huis kreeg, trok mijn bijbel steeds de aandacht; zoo kon ik nu en dan een kort woord over zijn' inhoud spreken.

Zeer dikwijls begaf ik mij naar het huis van den kabôsenja Garoeda, niet alleen om hemzelf, doch ook omdat daar meestal velen bijeen waren, ook vreemdelingen. Waren de laatsten radja's van de bovenlanden, dan liet ik nooit na bij hen aan te dringen om zich in mijne nabijheid te vestigen. Bij zekere gelegenheid bepleitte ik mijne zaak aldus: „Gij zijt zoo bang voor de Tonapo, omdat ze telkens koppen komen halen en jelui beboeten. Als ge dicht bij mij woont, behoeft ge niet bang te zijn; want de Tonapo vreezen de Compania en dan kan ik jelui onderwijzen.“ „Is u niet bang?“ vroeg de kabôsenja. Ik begon te lachen om de wending, die hij aan het gesprek gaf en antwoordde: „Wel neen, ik weet immers, dat God mij beschermt en Hij is zeer, zeer machtig.“ (Voor *almachtig* weet ik nog geen woord in het Pososch). Hij scheen niet zeer genegen dit gesprek verder voort te zetten. Zijne aandacht viel op mijne schoenen. „Kunt u die uittrekken?“ „Ja“ zeide ik en voegde de daad bij het woord. Verwonderd zag hij naar mijn' voet, een voet zonder teenen. Ik legde hem uit, dat dit een sok was, die ik over den blooten voet aantrok om haar niet te bezeeren in den schoen. Maar hij wilde zeker van zijne zaak zijn, bukte bij mij neder en was eerst tevreden, toen hij vijf teenen één voor één had geteld.

Het trof mij, op te merken, dat de meesten, die ik over God sprak, begonnen te lachen. Ik verklaar dit hieruit,

dat men niet gewoon is over die zaken te spreken en men het vreemd vindt als een ander het doet.

Een van de indrukken, die ik op het volk gemaakt heb is, dat ik zeer rijk ben. Dat komt, omdat ik rijksdaalders, die hier zeer in aanzien zijn, gebruik, terwijl de Chinees alles met ruilmiddelen doet, die niet zulk een' voornamen indruk geven. De meening, dat ik rijk ben, maakte het mij vaak al te lastig, want men vroeg mij steeds om alles; weigerde ik, dan was men niet zelden gepikeerd. Dit was evenwel het ergste niet, want een stukje zeep, een handvol zout, enz. had ik wel te missen, maar moeilijker was het, wanneer zoo eenigen kwamen met mogelijke en onmogelijke voorwerpen, ten einde die te verkoopen om speelschulden te betalen.

Over het doel van mijne komst te Poso verschilden de meeningen. Zij die mij mogen lijden en vertrouwen, zeggen: „De Belanda is gekomen om te zorgen, dat de Tonapo ons geen kwaad meer doen zullen.” (Het is wel eigenaardig, dat er geen partij Tomase te Poso is gekomen, gedurende de twee laatste maanden van mijn verblijf aldaar).

Anderen, die het minder op mij begrepen hebben, zeggen: „Belanda is hier gekomen om de heerschappij van de Compania op te richten.” Ik heb toch het ware doel van mijne komst, zoo veel en zoo goed mogelijk bekend gemaakt.

Groot vermaak schepte men er in, als ik eenige Pososche liederen, die ik uit den mond van eenen Alfoer had opgeschreven, voorlas. „Dat leer ik nu alles aan jemie,” zei ik dan, „omdat ik jemie goed wil leeren kennen; als ik nu de taal wat beter ken en ik vertel jelui hoe God de aarde geschapen heeft en hoe wij weten, dat hij ons als een Vader liefheeft, dan hoop ik ook, dat jelui van mij zullen willen leeren.” Bij zulk soort gezegden, merkte ik altijd eene onverschilligheid of verwondering op, die

mij pijnlijk trof. Bijna had ik liever gehoord: „Daar willen we niets van weten.”

Op zekeren morgen kreeg ik iemand bij mij, Paoero genaamd. Ik was al van hem gaan houden, en daarom vroeg ik hem eens op den man af: „Als ik je van God vertel, wil je dan naar mij luisteren?” Hij antwoordde „Als u van God vertelt wil ik graag hooren.” Dit is tot nog toe het eerste voorbeeld van onmiddellijke toestemming. Ik sprak eerst over den Bijbel, en vertelde welk soort van boek dat is. Op mijne vraag, of hij wist, hoe God de wereld heeft geschapen, antwoordde hij ontkennend; maar, daar wij op dat oogenblik gehinderd werden, beloofde ik hem die geschiedenis thuis te komen vertellen. Kortens tijd daarna begaf ik mij met een kloppend hart naar zijne woning, want het zou de eerste maal zijn, dat ik een geregeld verhaal in het Pososch zou doen. Ik ben er dan ook doorgesukkeld; maar had mijn hoorder niet eenige Maleische woorden gekend, dan was ik wellicht moeten blijven steken. Die taal, die taal! Hoe kan ik het Evangelie verkondigen, zoolang ik nog geene woorden gevonden heb voor de denkbeelden, liefhebben, vergeven, vrede, rust, zonde, hoop en zooveel anderen!

Eens waren twee kabósenja's naar beneden gekomen. Ik polste een van hen, of hij ook van Lamoá (God) wilde hooren vertellen, waarop hij bevestigend antwoordde; maar er was toch niet zooveel ernst in dat antwoord, dan dat hij er niet aanstonds op liet volgen: „Wil mijnheer niet eene vrouw van Gorontalo voor mij meêbrengen?” (bedoelde man is weduwnaar). Na eene poos kwam hij weêr op 't zelfde chapiter, en zeide, dat ik maar heel veel vrouwen moest meêbrengen.

Ik vroeg hem verder, of hij varkensvleesch at. De man antwoordde: „Ja, de lui boven eten varkensvleesch,

maar ik niet, ik houdt er niet van, maar ik ben daarom geen Issëlame. Dat willen we niet zijn."

Drie gelegenheden deden zich voor, dat ik in nauwere aanraking met het volk kwam, namelijk bij drie feestjes, een bij het begin van mijn verblijf te Poso en twee tegen het einde daarvan, twee door Garoeda, een door mij gegeven.

Het eerste feestje dan had plaats bij gelegenheid van het zaaien der rijst in de tuinen: dit vernomen hebbende, besloot ik er heen te gaan. Door de vele regens was de streek die mijn gids en ik te doorworstelen hadden een en al modder. Ik zag er dan ook als een polderwerker uit, toen ik aankwam. Tegen eenige steilten kon ik niet op vanwege de gladheid, en ik moest eerst met mijn' schoen een steunpunt in de klei stampen eer ik verder kwam.

Een eenigszins verwijderd geluid deed mij vermoeden, dat men nog met padi zaaien bezig was. Reeds van den vroege morgen hield men zich hiermede bezig. Eerst gaan allen het terrein af met lange, puntige stokken en steken in den grond gaatjes van ongeveer drie vingers diep. Daarna wordt de padi in die gaatjes gestrooid, een tiental korrels in elk. Dit planten moet in een dag zijn afgeloopen. Of hiervoor eene bepaalde reden bestaat is mij niet gebleken. (1)

Toen ik aan den anderen kant van den berg was gekomen, verraste mij een aardig schouwspel. Garoeda stond daar op de helling te commandeeren. In een' halven cirkel naderden de zaaiers en zaaisters van beneden naar boven in gebukte houding, in ieder gaatje de noodige padikorrels werpende. Zij hadden daartoe een bakje van

(1) De tuinen worden niet eerst omgewoeld. Al het geboomte wordt omgehakt, de stronken laat men zitten. Bladeren, gras en klein geboomte worden verbrand en de groote boomen laat men op het terrein liggen.

wokablad vervaardigd, gevuld met padi in de linkerhand. Vier of vijf vrouwen liepen met groote korven padi rond om de ledige bakjes der zaaienden met padi te vullen. Zoo nu en dan hieven allen een geschreeuw aan, waarschijnlijk om elkander aan te moedigen gedurende dezen eentoonigen arbeid.

Na den arbeid stegen allen in de tuintjes om den maaltijd te gebruiken. Die zou luisterrijk zijn; want hij, die het feest wenschte te geven, zou een karbouw slachten! Ieder kreeg een pakje gekookte rijst, een bakje (van wonkablad) groente, een bakje karbouwen- of geitenvleesch (de vrouwen eten geen karbouwenvleesch, omdat ze daarvan ziek worden) en een' nap (eveneens van wokablad) voor de sagoweer. Garoeda was vrij goed gemutst, „Ik moest het maar nemen zoo als het was, het eten van de Compania was natuurlijk veel beter. Het was waarlijk om er verlegen onder te worden, zoo zaten mannen, vrouwen en kinderen mij aan te gapen, terwijl ik het eten met de vingers naar binnen werkte. Toen Garoeda zag, dat ik mij niet van mijn stuk liet brengen, grinnikte hij en zei: „U is niets verlegen.” Na den maaltijd bleven wij eenigen tijd praten, en toen ik ten laatste naar huis terug ging, was dit in de zekerheid, dat ik wederom eene schrede was gevorderd op den weg tot populariteit.

Het tweede feestje werd door mij zelf gegeven bij gelegenheid dat mijn huisje boven voltooid was.

Het derde had plaats bij de inwijding van Garoeda's nieuwe huis; doch om dit verslag niet al te lang te doen worden, zal ik de beschrijving er van maar achterwege laten.

Dat ik langzamerhand het vertrouwen van de bevolking begon te winnen, bleek mij ook dááruit, dat men mij nu en dan in verschillende dingen om raad en voorlichting kwam vragen. Zoo kwam er eens een afgezant van een

radja mij uit naam van zijn heer om raad vragen in eene zaak. Te Mapane namelijk wilde een man een stuk goed ruilen tegen rotan; maar de eigenaar van de rotan zeide, dat hij niet genoeg van dat product had om het stuk goed te betalen. „Nu, neem het toch maar” zei de ander. Daarop ging de verkooper van het katoen de bossen rotan tellen, en zeide dat de hoeveelheid veel te klein was. „Ja, dat heb ik je immers van te voren al gezegd.” Er ontstond hierover evenwel twist, tot een zoon van bovenbedoelden radja tusschenbeide kwam om vrede te maken. Een van de twistenden voegde hem echter toe: „Wat geef ik om jou vader en jou moeder, ze zijn niets waard.” Dit nu heeft de radja hoog opgenomen, en nu liet hij mij vragen, welke straf de beleediger moest ondergaan? Ik raadde hem aan, eerst te onderzoeken of de man werkelijk schuldig was; bewees hem daarna, dat iets 't welk in drift gesproken was, niet zoo letterlijk moest worden opgenomen, en liet niet na op God te wijzen, die ons zoovele zonden vergeeft.

De beleediger kreeg daarop alleen eene aanzegging, dat zijne woorden hem ditmaal niet zouden worden toegerekend.

Op zekeren avond om half elf, zat ik rustig alle nieuwigheden van het Pososch, die ik dien dag had opgedaan te verwerken, toen ik vele stemmen buiten hoorde. Eerst dacht ik dat het Alfoeren waren, die hunne prauwen opzochten om naar eene andere plaats te vertrekken. Zij hielden voor mijne deur stil. Ik wendde het hoofd om en zag voor mijne openstaande deur onder het schijnsel van een grooten bamboefakkel een tiental lieden. Ze waren geheel gewapend met schild, speer en zwaard. Eén droeg een oud vuursteen-geweer uit den tijd der Compagnie. Ik kan niet ontkennen, dat ik eenigszins schrikte op dit onverwachte gezicht.

Een paar goede bekenden kwamen binnen. Eén voerde het woord, terwijl de buitenstaanden eenen krijgssdans uitvoerden: een fantastisch gezicht bij het fakkellicht. „Mijnheer!” zei de woordvoerder, „wij komen u vertellen, dat er eene vrouw gewond is in de kampong. Ik dacht, dat men mij om geneeskundige hulp kwam vragen, en wilde mij daartoe gereed maken; doch dat was het niet, 't was slechts eene lichte wond aan de hand: zoo juist: terwijl zij stond te wasschen, had men met eene speer naar haar gestoken door den vloer heen.

„Dit is een teeken” Mijnheer, „dat er koppensnellers zijn, en nu komen we u vragen, wat wij doen moeten. Mogen wij hen doodmaken, als wij ze vinden?”

„Van welken stam?”

„Dat weten wij niet.”

„Ja hoor eens vrienden” zei ik „het is goed dat jelui waakt, maar weest nu niet woest. Valt zelf niet aan, maar kijkt goed uit de oogen. Als iemand u aanvalt, verdedigt u dan; maar als het eenigzins kan, ziet hem dan levend te vangen: één levend gevangen is beter dan tien gedood.” Voorts gaf ik nog den raad twee aan twee te waken en nu en dan de ronde om de kampong te doen. Schreeuwende en zingende onder uitroepen van „dat is mooi”, „dat is goed” trok de bende af.

Gelukkig ging de nacht rustig voorbij en de teekenen van de nabijheid van „koppensnellers” hebben zich niet weder vertoond.

Laat ik u nu eens in kennis stellen met den vorst onder wiens bestuur het strand staat, namelijk, de kabô-senja Garoeda.

Hij is een man van tusschen de veertig en vijf en veertig jaren, middelmatig van persoon, zwaar gebouwd

met een dom, bol gezicht. Dit domme gezicht is niet het masker van doorzicht en energie, maar geeft volkomen weer, wat de man is. Hij spreekt heel weinig en lacht zelden. Ik leerde hem niet alleen kennen als dom, maar ook als laf in hooge mate. Hij koestert eene zeer groote vrees voor den radja van Parigi, en dit is zelfs zoo sterk, dat hij iemand naar genoemden vorst zond, om te vragen of hij wel te Poso mocht blijven wonen, nu een Belanda in hun midden verkeerde? Garoeda is voorts zeer gesteld op rijksdaalders, vooral die met de buste van Willem II; want die zijn naar zijne meening „de ware”. Van daar dan ook, dat ik in een goed blaadje bij hem kwam te staan, wjl ik genoodzaakt was eenige kokos- en arenpalmen van hem te koopen, die op ons aanstaande erf staan.

Ik deelde u reeds meê, dat men in de tuinen druk bezig was toen ik te Poso kwam. Ook de vorst hield zich op in een tuinhuisje. Eenige malen bezocht ik hem daar, maar dat waren tochten!

Eerst moest ik een pad volgen, dat zeer modderig was, doch met de soldatenschoenen, die ik mij had aangeschaft, maakte dat niets uit. Weldra echter kon ik in 't geheel geen pad volgen en moest tegen een' steilen berg opklauteren. Het is eigenaardig, dat de Alfoeren zulke onmogelijke plekjes voor hunne tuinen opzoeken; nooit zaaien zij tweemaal op hetzelfde veld. Ieder jaar moet men dus eene nieuwe plek boschgrond ontginnen.

Men was boven op den berg, waar Garoeda dit jaar zijne tuinen zou aanleggen, druk bezig aan het boomenkappen, zoowel mannen als vrouwen. De wortels laat men in den grond zitten, terwijl de takken en kleine boomstammen verbrand worden. Midden in den tuin staat het tuinhuisje.

Bij Garoeda aangekomen, sprak ik hem onder meer over de school, en toen ik vroeg, of hij de kinderen naar school zou zenden, antwoordde hij onverschillig: „Als ze willen leeren, dan moeten ze maar leeren.”

Toen het eens eenige dagen achtereen droog was geweest, en ik bij Garoeda aanwipte, wees ik hem op Gods goedheid; want waren de stortregens voortdurend gevallen, zoo zou de pas gezaaide rijst wellicht verdronken zijn. Ik bediende mij in dit gesprek van den naam Lamoa; maar hij antwoordde vrij norsch: „Nee, dat heeft Allah laäla gedaan.” Ik maakte hem daarop duidelijk, dat Allah en Lamoa denzelfden God aanduiden, want dat er maar één God is.

En welke is thans mijne meening over hem, nu ik eens kalm over zijn persoon heb kunnen nadenken? Hij is voor mij nog steeds een gesloten boek. Dat het gesprek doorgaans niet vlotte schrijf ik daaraan toe, dat hij mij zoo koud maakte. Hoe hij over mij denkt, weet ik niet. Toen ik er mijn' jongen eens naar vroeg, zeide deze, dat hij Garoeda nog nooit over mij had hooren spreken. Alleen moet hij eens gezegd hebben: „Mijnheer is vlug in 't helpen.”

Wanneer ik al de tooneelen gedurende mijn verblijf te Poso nog eens voor den geest haal, dan kom ik tot het besluit, dat ik tot nog toe aan de geneesmiddelen het meeste succes te danken heb. Niet alleen dat ik door het uitreiken daarvan en het behandelen van zieken meer vertrouwen wekte, maar ook, omdat ik daardoor achter verscheidene zaken ben gekomen, die mij anders wellicht niet zoo spoedig duidelijk zouden zijn geworden. Bijna alle ziekten schrijft de Possoër toe aan „kantoe”, en hierin staan de Posoërs niet alleen te midden van de volken van den Indischen Archipel. De beteekenis van het woord

„kantoe” zal u duidelijk worden, wanneer ik u vertel, hoe ik zelf aan de beteekenis van dat woord gekomen ben.

Op zekeren avond dan zat Boerahima bij mij, en deze gebruikte het woord „kantoe”. Ik vroeg naar de beteekenis van dat woord. „Kantoe” antwoordde hij met een eigenaardigen blik, „Kantoe mijnheer, is vergif van den duivel.”

„Zoo, en wat doet de duivel dan met dat vergif?”

„Dat laat hij in het lichaam van den mensch gaan.”

„Kom, wees nu niet zoo geheimzinnig, maar vertel mij wat er van is.”

„Er zijn menschen,” zeide Boerahima met een’ duisteren blik in het licht van mijne lamp, „die de kunst verstaan om andere menschen ongelukkig te maken. Die menschen zijn *slecht* en van den duivel bezeten, (mepongko) zij nemen het een of ander, tabak, een stuk hout, zelfs een kapmes wikkelen zij in een wokablad en leggen dat ergens op eene plaats neer. Wanneer nu iemand bij ongeluk daarop trapt, dan gaat het voorwerp waarop hij getrapt heeft over in zijn buik of in zijne schouders.”

„Is je zoo iets wel eens overkomen?” vroeg ik.

„O ja mijnheer” antwoordde hij, „maar eenigszins op eene andere manier. Een paar meisjes hadden een pakje tabak in mijn broekzak gestopt; ik dacht dat dit maar eene aardigheid was, en wist niet, dat die meisjes mepongko waren. Welnu dan, toen ik thuis kwam, was het zakje tabak uit mijn zak verdwenen en in mijn’ buik verhuisd.”

„En hoe gevoelde je je toen wel?”

„Eh, zwaar ziek” antwoordde hij, mij daarbij met een benauwd gezicht aanziende, nu ik de herinnering aan die ellende zoo meedoogenloos bij hem opwekte, „Ik was heelemaal stijf en kon niet loopen.”

„En wie heeft je daarvan afgeholpen” vroeg ik verder.

„Wel, de woerake (priester). Deze kneep mij even in

den onderbuik, en legde daarop het pakje tabak voor mijne voeten neer."

Ik zeide Boerahima, dat ik niet kon begrijpen, dat hij, die in Allah geloofde, niet beter wist, dat dit bedriegerij was. De man zweeg een poosje, en zeide toen gelaten: "maar als de tabak in mijn' buik zat, moest ze er toch weer uit, en dat kan niemand anders doen dan de woerake."

"Roep mij er eens bij, wanneer men de "kantoe" uit eens anders lichaam verwijdert" verzocht ik, 't geen Boerahima mij beloofde en — hij hield woord.

Een tweetal weken na dit gesprek kwam ik weér eens in de kampong aan het strand. Daar ging mij eene vrouw voorbij met eene *witte* slendang, een ongewoon gezicht. Boerahima liep mij tegemoet, en zeide: "Als u nu het uithalen van kantoe wilt zien, moet u meegaan; die vrouw met de witte slendang is eene priesteres. Er is een zieke man, hij heeft twee stukjes bamboe in zijn' buik. We weten wie het gedaan heeft, en als de zieke sterft, zullen we dien man dooden, want hij heeft reeds verscheidenen behekst.

"Wie is die man dan?" vroeg ik.

"Zijn' naam mag ik niet noemen," antwoordde hij, "want dan zou de zieke onmiddellijk sterven."

Ik liet Boerahima vooruitgaan, om te vragen of ik bij de plechtigheid tegenwoordig mocht zijn. Het werd mij toegestaan, en ik beklom het huis. Daar lag de zieke op een matje, omringd door een vijftal mannen en driemaal zooveel vrouwen. De priesteres zat in eenen hoek aan het voeteneind. Zij was de eenige, die den ernst bewaarde, de anderen lachten en praatten, alsof er niets te doen was. Twee vrouwen waren bezig hoofd, armen, borst en rug van den lijder te wasschen met een aftreksel van bladeren. "Dat dient om het vuur er uit te halen," zoo lichtte men mij in.

Inmiddels moest ik lang wachten eer de plechtigheid begon en het gesprek ging zijn' gewonen gang. Men had het bijv. over mijn Tondano-hoed, waarvan die wel gemaakt was, enz. Een zei o. a. : Wel mijnheer, als we u nooit te voren gezien hadden en u kwaamt op eens binnen, terwijl we hier zoo bij elkaar zitten, dan zouden we toch denken, dat er een geest kwam."

Eindelijk werden er eene kom met gloeiende asch, een bordje fijngemaakte rijst en duiten en een toegevouwen stukje foeja (waarin waarschijnlijk ook duiten) en een paar handvollen tabak binner gebracht. Daar de woerahe niets van dat alles bij haar expiment gebruikte, veronderstel ik dat het een geschenk voor hare moeite was.

De plechtigheid ving aan. De priesteres legde eenen doek over het hoofd, waardoor haar gelaat verborgen werd. Langzamerhand begon haar lichaam te trillen en in eene schommelende beweging voor- en achterwaarts te komen. Deze trillingen en schommelingen namen in hevigheid toe, tot de priesteres eindelijk met het bovenlijf voorover sloeg. Daarop ging ze met de hand onder het hoofd zitten en zong op huilerigen toon een lied. Ze scheen te vragen, waarom men haar had geroepen, want de omstanders antwoordden, dat de man des huizes ziek was en ze dien moest helpen. „Nu verlaat haar eigen geest haar lichaam en een goede treedt er voor in de plaats" zoo zei men mij.

Na het zingen volgde weer het trillen en schommelen van het lichaam, en toen dit met hetzelfde knaleffect als te voren was geeindigd, deed zij den doek van het hoofd. Zij was nu niet meer de vrouw van zoeven, maar een hemelsche geest.

Geen wonder dus, dat zij den kring verwonderd rond keek, als om te vragen, hoe ze in dit nederige, (vuile) huisje terecht was gekomen. Ze wuifde zich de lucht toe

met den gebruikten doek. Hare manieren en stem waren zeer gemaakt, terwijl ze als alle stervelingen sirih-pinang kauwde. Toen eerst scheen de hemelsche geest mij, aardbewoner, te ontdekken, en verschrikt vroeg ze, wie ik was. Ik hoorde een fluisteren: „Zeg maar de brôer van den kabôsenja, die van Gorontalo is gekomen, dan is zij niet bang.” Men antwoordde voor mij, maar wat, weet ik niet.

„Komt hij hier om menschen op te pakken?” vroeg de priesteres weder.

„Neen volstrekt niet.” „Een mooie man.” Ik bloosde. „Verbazend wit” en mijn bos werd teruggedreven om hare woorden niet te logenstraffen.

Nadat de priesteres nog een geruimen tijd sirih-pinang had zitten kauwen en sagoweer gedronken had, begon men haar met allerlei vriendelijke woorden over te halen om toch de twee stukjes bamboe uit het lichaam van den zieke te halen. Eindelijk stond zij op, daarna hurkte ze bij den kranke neêr. Doek over het hoofd, trillen en schommelen van het bovenlijf. Toen dit bedaard was, legde ze een doek over den buik van den zieke en kneep daarin. Onder het knijpen frommelde zij den doek ineen en bracht hem aan haar gezicht. Wat zij daar deed met den doek, kon ik niet zien, door de lap die over haar hoofd was geslagen. Zij snikte, trilde en schokte in hevige mate. „De menschelijke geest keert in haar terug.” Langzamerhand bedaarde zij geheel, deed den doek van het hoofd af en — ze had de stukjes bamboe niet. De hemelsche geest, die een oogenblik in haar had gewoond, had haar verhinderd het werk te volbrengen.

Den volgenden morgen vertelde men mij, dat de stukjes bamboe den vorigen avond van zelf uit zijn' mond te voorschijn waren gekomen. Toch stierf hij 'snachts. Werkelijk wilde men den vermoedelijken giftmenger dooden.

Zooveel mogelijk sprak ik hierover met de lieden. Men heeft dit gelukkig ook niet gedaan, ofschoon ik het volstrekt niet aan mijn spreken toeschrijf.

Heeft de woerake het vergiftigende voorwerp er niet uit kunnen halen, dan moet er een feestje gegeven worden.

Op zekeren avond werd mijne aandacht getrokken, door een hevig tromgeroffel in de kampong. Ik vroeg, wat er te doen was. Het antwoord luidde: „een kind is ziek, de duivel is in hem, en nu is men bezig den duivel weg te jagen.”

Ik nam hoed en stok, om getuige te zijn van dit duivel-bannen.

Op mijne nadering sloegen evenwel verscheidenen op de vlucht, behalve eene priesteres, die zich zoo zeer opgewonden had, dat zij niet kon ophouden met dansen, zoodat een paar mannen haar stevig vast moesten houden, totdat haar lichaam ophield te schokken. Een poosje later vroeg mij een man, of ik weg wilde gaan; de priesteressen waren bang en op zoo'n wijze zou de duivel niet verjaagd kunnen worden.

Juist wilde ik heengaan, toen de priesteressen haren schrik te boven waren gekomen en hare handeling voortzetten.

Eene kleine rotan-mat was op den vloer uitgespreid en daarop stonden de ingrediënten voor het pinang-kauwen, benevens kommetjes sagoweer. Drie vrouwen waakten daarbij. Om de mat dansten zes priesteressen, van welke eene het zieke kind met zich mededroeg, terwijl twee mannen met groote kracht op eene trom sloegen.

Steeds als er een nieuwe zieke bij mij kwam, informeerde ik, hoe hij of zij aan die krankheid was gekomen en verreweg in de meeste gevallen weet men het aan de „kantoe”. Ofschoon ik op geneeskundig gebied niets bijzonders uitrichtte, kreeg ik toch al heel spoedig eene groote reputatie.

Was er een met eene kwaal, dan waren er anderen die mijne kunst hoog ophemelden en eene reeks genezingen opnoemden, En nog eens: het waren steeds zeer eenvoudige gevallen.

Mijne reputatie bleef niet alleen tot Poso bepaald, maar strekte zich ook uit tot de naburige landen en stammen, zoodat velen van buiten tot mij kwamen om geneesmiddelen te vragen. Eén voorval, waarop ik veel hoop bouw voor de toekomst, wil ik u mededeelen.

Op zekeren dag kwam een kabôsenja van de Topobalo, een' naburigen stam, om medicijnen vragen voor zijne zieke dochter.

Het was een meisje van ongeveer vijftien jaar met eene afschuwelijke, groote wond aan den linker-elleboog. Haar geheele gestel leed er onder. Ik gaf haar versterkende middelen en verbond haren arm.

Zoo kwam de vader geregeld om de twee dagen met zijne dochter bij mij, en daardoor geraakten wij op vertrouwlijken voet. De man was recht dankbaar, dat zijne dochter zoo vooruitging en toonde mij dit door geschenken van kokosnoten, omdat hij gehoord had, dat ik zooveel van het water hield. Als hij dan in mijn huisje was, bleef hij dikwijls een poosje praten. Eens vroeg hij mij, of hij de kantoe uit zijne dochter mocht laten halen. Naar de uitdrukking van zijn gelaat te oordeelen, moet hij aan het strand gehoord hebben, dat ik daartegen ben. Ik legde hem nu kalm de bedriegerijen der priesters en priesteressen uit en hij luisterde instemmend, telkens lachende en roopende "ijo, ijo".

Ten slotte ging ik er toe over hem te wijzen op God, die alleen de macht heeft beter te maken, dat wij ook wel eens om onze zonden gestraft worden met ziekte, maar dat God ons toch zoo lijden mocht (voor liefhebben of genadig

zijn, weet ik nog geen woord), dat hij Jezus voor ons in de wereld heeft gezonden, om ons te leeren wie Hij is.

Hoe gaarne had ik nog verder gegaan, maar ik kon niet, want de woorden ontbraken mij.

Hij scheen wel te willen luisteren, en bij een rustpunt vroeg hij nog eens: „dus de woerake's weten er niets van?” met een gezicht alsof hij zeggen wilde: dat had ik wel gedacht. Zonder dat er eenige aanleiding toe was informeerde hij hoever Holland van Poso af ligt. Ik begreep echter zijn' gedachtengang toen hij op mijn antwoord liet volgen: „God woont zeker dicht bij Holland, omdat daar geen woerake's zijn.”

Bij eene andere gelegenheid vroeg hij mij, of ik geene geneesmiddelen voor hem had om hem voor gevaren te behoeden, om hem niet moede te laten worden bij het loopen, enz. Aangezien ik begreep, dat hij doelde op de voorbehoedmiddelen, die de mohammedanen bij zich dragen, legde ik hem eerst uit, dat dit alles niets beteekende, doch gaf hem als het beste, ja eenig afdoende middel aan om krachtig tot Lamo (God) te bidden in alle gevallen.

„O, wij bidden ook tot Lamo” antwoordde hij. „Lamo daar beneden, Lamo daar boven, help mij op dezen dag. Gij zijt mijn medgezel.”

Een aardig tooneeltje had ik dikwijls toen ik nog aan het strand woonde. Toen kwam een tijd lang iederen dag een troepje kinderen om obat voor de oogen. Twee kleine jongens van circa vier jaar werden op het laatst zoo vrijmoedig en jolig, dat zij tegen mijne beenen opklauterden.

Toen ik evenwel naar boven verhuisde, kon ik ze met den besten wil van de wereld niet meer aan huis krijgen, ofschoon het nog hoog noodig was.

(Vervolg en slot later.)